

Курська Наталія Петрівна,
викладач,
Охтирського фахового коледжу
Сумського національного
аграрного університету,
м. Охтирка

САМООСВІТА ЯК БЕЗПЕРЕРВНИЙ ПРОЦЕС ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

*«Формальна освіта допоможе вам вижити,
а самоосвіта приведе вас до успіху»
Джим Рон*

Сьогодні в умовах стрімкого розвитку ринкових відносин державі й суспільству потрібні професійно компетентні фахівці, що вміють швидко адаптуватися до змін, здатні до ризику, прийняття рішень, налаштовані на успіх.

Забезпечити підготовку освічених, творчих і комунікабельних випускників вищих навчальних закладів можуть викладачі, які, є професійно компетентними, з високим рівнем педагогічної мотивації, здатні до самоосвіти та постійного саморозвитку. Професійне становлення педагога - це процес, що триває протягом життя й професійної діяльності.

Сучасні вимоги до педагога на перше місце ставлять систематичну самостійну роботу з розвитку професійної компетентності, поглиблення його теоретичних знань та практичних умінь. Отже, проблема самоосвіти стає все більш актуальною. Тому першочерговим завданням на даному етапі є максимальне використання творчого потенціалу педагогів, яких, за твердженням В. Пікельної [4, с. 22] сьогодні треба повернути від виконавчої дисципліни до дисципліни самостійного творчого мислення. Відмінною ознакою самоосвіти педагога є те, що результатом його роботи виступає розвиток учнів, як наслідок особистісного самовдосконалення й професіонального зростання. Тому вчитель має постійно оновлюватися, розвиватися індивідуально.

За словами К.Д. Ушинського, "учитель живе до тих пір, поки він учиться, коли він перестає учитися, у ньому вмирає вчитель".

Не можна не погодитись з думкою вчених, які вважають, що самоосвіта розкривається як продовження загальної та професійної неперервної освіти. Саме неперервна професійна освіта дає можливість особистості навчатися упродовж життя.

Основними принципами самоосвіти є: цілеспрямованість, неперервність, інтегративність, єдність професії та загальної культури, доступність, випереджальний характер, варіативність та ін. Таким чином,

самоосвіта педагога – це провідна форма вдосконалення професійної компетентності, що полягає в засвоєнні, оновленні, поширенні й поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої системної самостійної роботи, спрямованої на саморозвиток та самовдосконалення особистості, задоволення власних інтересів та об'єктивних потреб освітнього закладу.

Самоосвітню діяльність викладача можна розглядати як сукупність декількох «само-»:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості; особистість з боку її самооцінки характеризують почуття та емоції, що пов'язані з успіхом або невдачею. Самооцінка потрібна для визначення ефективних шляхів самовдосконалення.
- саморозвиток – вміння брати до уваги наявність і осмислення своїх індивідуальних якостей, збагачення здібностей, особистісних та інших якостей у процесі різних видів діяльності особистості.
- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність;
- самореалізація – реалізація особистістю своїх можливостей;
- самокритичність – вміння критично оцінювати перевагу та недоліки власної роботи;
- самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність;

Вивчення досвіду організації самоосвіти педагогів дає підстави виокремити низку вимог до її організації, а саме:

1. Зв'язок самоосвіти з практичною діяльністю педагога. Результатом самоосвітньої роботи педагога має стати поліпшення якості викладання предмета, виховання та розвиток учнів за допомогою свого предмета.

2. Систематичність і послідовність самоосвіти, неперервний характер роботи, постійне ускладнення змісту та форм самоосвіти.

3. Комплексний підхід до добору змісту й організації обраної теми з самоосвіти. Це дає педагогам змогу не замикатися на одній галузі знань (наприклад, методичній), а орієнтуватися на вивчення різних галузей науки: педагогіки, психології, фізіології, соціології, філософії, а також на досягнення науки і техніки.

4. Гласність і наочність результатів самоосвітньої роботи в педагогічному колективі навчального закладу, міста, області чи країни.

5. Створення у навчальному закладі певних умов спонукає звертання педагогів до нових методичних досягнень і фактів кращого педагогічного досвіду. Цьому сприяє відвідування та аналіз відкритих занять, показ позанавчальної роботи із студентами, напрацювання етичних і профорієнтаційних бесід тощо.

6. Завершеність самоосвітньої роботи на кожному її етапі (участь у семінарі, інформація на засіданні методичної ради, складання реферату або доповіді, участь у педагогічних читаннях, практичних конференціях, публікація у фаховому виданні, показ майстер-класу тощо).

Донедавна в управлінні роботою педагогічними кадрами стало вважатися негативним втручання керівників навчального закладу у цей процес. Але, як показує досвід, самоосвітня робота більше за інше потребує цілеспрямованого управління.

Педагогічна наука пропонує основні форми і методи керівництва самоосвітою педагога: систематичне пояснення ролі самоосвітньої роботи, організація виступів вчителів з питань обміну досвідом самоосвіти; індивідуальні бесіди представників адміністрації з педагогами про основні напрями самоосвіти; спільне обговорення керівниками та педагогами методів вивчення важливих розділів і тем програми; розробка окремих рекомендацій з метою підвищення педагогічної ефективності занять; надання допомоги вчителям та керівникам гуртків в узагальненні свого досвіду, підготовці доповідей з проблем педагогіки; стимулювання найбільш підготовлених викладачів та керівників гуртків до науково-дослідницької роботи; комплектування та поповнення бібліотечного фонду літературою з питань самоосвіти та самовдосконалення, а також новинками психолого-педагогічної літератури; систематичне підведення підсумків самоосвітньої роботи педагога (співбесіди, звіти на педрадах і засіданнях методичних об'єднань); визначення завдань і змісту самоосвіти на новий навчальний рік, аналіз якісних підсумків освітнього процесу.

Система самоосвітньої роботи педагога передбачає поточне і перспективне планування; підбір раціональних форм та засобів засвоєння і збереження інформації; оволодіння методикою аналізу і способами узагальнення свого та колективного досвіду; поступового освоєння методів дослідницької та експериментальної діяльності.

План самоосвіти педагога може містити: перелік літератури, яку планується опрацювати; визначені форми самоосвіти; термін завершення роботи; передбачувані результати (підготовка доповіді, виступ на засіданні методичного об'єднання, поурочне планування, опис досвіду роботи, оформлення результатів у вигляді звітів, видавнича діяльність та ін.)

Алгоритм роботи викладача з самоосвіти можна запропонувати наступний:

I. Підготовчий етап (перші два роки):

Самоаналіз власної професійної діяльності, формулювання власної проблеми; вивчення літератури з проблеми; визначення мети й завдань роботи на тему, розробка системи заходів, спрямованих на розв'язання проблеми, аналіз досвіду впровадження цієї теми в практику.

II. Творчий (практичний, другий рік роботи над темою):

Осмислення, систематизація, узагальнення отриманих знань; експериментальна перевірка нових ідей, методів роботи, технологій навчання, використання їх на практиці; проведення відкритих занять, виступи на семінарах, методичних об'єднаннях тощо; формування методичного комплексу дисципліни; самоконтроль, самоперевірка

ефективності результатів самоосвіти за визначеними критеріями, коригування роботи.

III. Узагальнюючий етап (третій рік роботи над темою):

Аналіз виконання поставлених завдань; самооцінка визначення перспективи використання отриманих знань в практичній діяльності з метою підвищення ефективності освітнього процесу; підведення підсумків, оформлення результатів роботи з теми самоосвіти, подання матеріалів.

IV. Впроваджувальний етап:

Використання досвіду самим педагогом у процесі подальшої роботи; розповсюдження, публікації методичних знахідок, творчі звіти, майстер-класи, тощо.

Зміст самоосвіти викладачів реалізується у системі формальної та позаформальної (неформальної та інформальної) освіти, які визнані ЮНЕСКО провідними видами освітньої діяльності дорослих. Формальна освіта – це освіта, що здійснюється в системі офіційних освітніх закладів та завершується видачою загальновизнаного диплома чи атестату. В рамках формальної освіти, наприклад тематичних курсів підвищення кваліфікації, самоосвіта викладачів виявляється у їх самостійній та індивідуальній роботі.

Самоосвіта в умовах інформаційного суспільства передбачає, що кожен учасник навчального процесу: має можливість доступу до баз даних і засобів інформаційного обслуговування; знає існуючі загальнодоступні джерела інформації та вміє ними користуватися; вміє оцінювати та обробляти наявні дані з різних кутів зору; вміє оцінювати та обробляти наявні дані з різних кутів зору; вміє використовувати існуючі дані при вирішенні поточних завдань.

Проблема підвищення компетентності викладача у галузі інформаційно- комунікаційних технологій в рамках формальної освіти вирішується через мережу інститутів післядипломної педагогічної освіти, в інститутах підвищення кваліфікації, які створені при вищих навчальних закладах. Крім того, виник ряд інших суб'єктів - надавачів освітнянських послуг з різними освітніми програмами. Викладачі мають змогу підвищити комп'ютерну компетентність за навчальними програмами: «Рівень базовий» - для початківців (вивчення офісних програм Word, Excel, PowerPoint, Access); «Рівень поглиблений» - для тих, хто має досвід роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями, але потребує його вдосконалення, а також програми, які акцентуються на здобуття практичних знань та умінь «Розроблення дистанційних курсів з використанням e-learning платформи Moodle», «Комп'ютерне тестування», «Розробка web-сторінки викладача» тощо.

Крім того, в освітній процес впроваджуються експериментальні програми підвищення кваліфікації з ІТ-технологій «Створення і використання інформаційних ресурсів навчальної дисципліни», що навчає основ використання сучасних ІТ та web-технологій в освітній діяльності викладачів, які доки не мають такого досвіду.

Зміст самоосвіти викладача реалізується також у системі позаформальної освіти, що, в свою чергу, включає систему неформальної та інформальної освіти. Неформальна освіта – організована безперервна освітня діяльність, що здійснюється в межах і поза межами освітніх закладів і слугує особам будь-якого віку. До цієї сфери освіти можна віднести індивідуальні заняття з тренером чи репетитором, різноманітні тренінги та короткотермінові курси, що переслідують практичні короткострокові цілі.

Зміст неформальної самоосвіти може визначатися викладачем самостійно. В його планах самоосвіти може бути передбачене навчання на курсах з іноземної мови чи комп'ютерної грамотності тощо.

Інформальна освіта – частина безперервної освіти. Вона є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя. В межах інформальної освіти відбувається навчання і соціалізація особистості всіма засобами впливу (соціальне середовище, читання періодики, засобів масової інформації та Internet, професійні зустрічі, відвідування культурно-просвітницьких та розважальних закладів тощо). Мова йде переважно про такі відносно нові види інформальної освіти як мас-медійна самоосвіта та Internet-самоосвіта.

Вимогою сьогодення стає створення педагогами різних дисциплін, а не лише тих, що пов'язані з комп'ютерними технологіями, різноманітних інформаційних пакетів, електронних підручників, Internet-сайтів тощо, які б сприяли ефективному засвоєнню та зручності сприйняття навчального матеріалу студентами.

Стосовно Internet-самоосвіти необхідно зазначити, що опанування методикою пошуку інформації в Internet є нині обов'язковою умовою ефективності самоосвіти, оскільки «інтернетизація» освітнього простору відкриває величезні можливості для удосконалення теорії і практики самоосвіти.

В Internet-самоосвіті викладачів значну роль відіграють наукові електронні педагогічні журнали.

В процесі самоосвіти викладач вільний як у виборі різних джерел інформації (вивчення літератури і матеріалів в мережі Internet, перегляд телепередач або відеороликів, проходження курсів підвищення кваліфікації, відвідування семінарів і конференцій, відвідування занять колег з наступним обміном досвіду, навчання в майстер-класі тощо), так і форми навчання (індивідуальну або групову, традиційну (очну) або дистанційну (заочну), з отриманням диплому (формальна освіта) або без (позаформальна освіта) тощо).

Самоосвіта дає позитивні результати лише тоді, коли вона здійснюється цілеспрямовано, планомірно і систематично. Саме тому, перспективи подальших розробок в цьому напрямі полягають у визначенні умов та відшуканні відповідних шляхів, що сприяють усуненню внутрішніх перешкод, перебудові свідомості викладачів, їх психологічної готовності

працювати в сучасному інформаційно-освітньому середовищі, підвищенню їх кваліфікації в області використання засобів інформаційно-комунікативних технологій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єльнікова Г. В. Про впровадження компетентнісного підходу у навчальний процес вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / Єльнікова Г. В. // Теорія та методика управління освітою. – Режим доступу до журн.: <http://tme.umo.edu.ua/>
2. Жорова І.Я., Кузьмич Т.О., Назаренко Л.М..Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності: методичні рекомендації. – Херсон: РПО, 2012.
3. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
4. Пікельна В.С. Управління школою. / В.С.Пікельна.- Х.: Видав.гр. «Основа», 2004.-378с.
5. Назар В.М. Методична робота з педагогічними працівниками у між курсовий період. // Управління школою, - № 34, 2013.: «Основа».